

בנין קידשת ספר

צמעה אלינא להילכתה

קיים זה יו"ל לעילוי נזמת

מלת להה חווילכלה ע"ה

אלול תש"ע • שנה יג • גילון מס' 47-48
ע"י מכון נזכלת ישראל

הרה"ג ר' יצחק רצabi שליט"א
מח"ס שו"ע המקוצר שו"ת עולת יצחק וعود ספרים
ראש בית מדרש ובית הוראה פועלות צדיק.

אמתינו גשמי היורדים בחג הסוכות, הם סימן קלה

אליעזר דלקמן ד"ה ובמשנתו, ועל כל פנים שם הוא המקור הראשון לכל בעלי דעת זו וזו אף לדעת קצר גאנונים שפירשו שלא נאמר עליהם סימן קלה אלא לילה ראשונה, מכל מקום אינם סימן ברכה. ומתוך כך הם גורסים בדברי רבוי יהושע, הוואיל והגשמי בחג אינם סימן ברכה וכו' עכ"ל, ר"ל שאין גורסים בתענית שם הוואיל ואין גשמי אלא סימן קלה, כפי שהיא הגירסה בכמה ספרים, כיועין שם במלאתו שלמה ובדקדוקי ספרים. ועל דרך זה כתוב הריטב"א בחידושיו שם, אמר רבוי יהושע הוואיל ואין הגשמי סימן ברכה בחג למה הוא מזכיר, פירוש כדאמרין בסוכה למה גשמי דומים בחג, לעבד שמוגן וכו'. ומכאן משמע דמשום כל החג קאמר, ולא על לילה הראשון בלבד כדכתיב רבינו אפרים ז"ל [תלמיד הריבי"ף. יב"נ] התם. אלא שיש לדחות, דבלילה הראשון סימן קלה, ומכאן ואילך לא קלה ולא ברכה, קלישנא דמתניתין דהכא עכ"ל:

ב) אמנם יש הבדל קצר בין לשון הרמב"ם, ללשון קצר גאנונים ורבינו אפרים. כי הם כתבו לילה ראשונה, דמשמע כולה, והיינו לפי שאוז חובה לאכול בסוכה מן התורה [ולכל הפחות עד חצות, להסבירים שמצוות מצה שהוקשה סוכה אליה, היא דוקא עד חצות, עיין הגדת הרמ"א לשלחן ערוך סימן תרל"ט סעיף ג' וכפ' החאים שם ס"ק נ"ט]. מה שאין כן הרמב"ם כתב בתחלת סוכות. ונראה דהכא בדוקא נקט,

לק"י, תשרי ה'תש"ע, ב'שב"א
תנן בסוף פרק ב' בסוכה, ירדנו גשמי וככו' מושלים אותו משל למה הדבר דומה, לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפק הקיתון על פניו. ובכיאר הרמב"ם בפירוש המשנה שם, ירידת הגוף בתחלת סוכות, מורה על שאין מעשיהם מתקלמים לרצון לפני ה' ע"כ. ולא פירש מהיכן יצא לו חילוק זה, כי אין הדבר מפורש בתלמוד:

ומסתברא לפום רהטא שהוא לקוח מההפרשים שהוא לפניו, כמו שהזכירים בהקדמתו. ולהם אולי יצא זאת, מהא דתנן ריש תענית לגבי אמרת מшиб הרוח ומוריד הגוף בסוכות, אמר רבוי יהושע הוואיל ואין גשמי סימן ברכה, ומה הוא מזכיר. لكن סבירא לי שאינו מזכיר אלא ביום טוב האחרון בסוכות. ומדנקט שאינם סימן ברכה, משמע שגם דלעיל איןם. ומайдך במתניתין בסוכה דלעיל מוכח שהם קלה, מדאמרין שזה כעבד ששפק הרבה הקיתון על פניו. לכך תירצחו הם, דהא דתנן בסוכה מיيري בתחלת החג דוקא, דבחci הוי סימן קלה, שדווחה היהת אוננו חס ושלום מלקיים המצווה, מה שאין כן הא דתענית מיירי ממש שארימי החג:

ומפורש כן במאירי תענית שם דף י"ט, הגם שלא הזכיר את הרמב"ם, אלא הביא זאת בשם קצר גאנונים [וזאת כן אפשר כי מהם היה מקורו של הרמב"ם, אבל מסתברא טפי כי מקורו ממשנת רבוי

שהסוכות יהיו לאבותינו בדבר, לא ענני כבוד ה'יו, אלא סוכות ממש עשו, והארכתי על זה בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת אמר על פ██וק למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי ד"ה אמן. דנהה לפי זה הייתה צריכה להיות מצות סוכה בחודש ניסן, שאז יצאנו ממצרים, اي נמי בחודש אייר. אלא מפני שאז הם ימי הקץ ודרך כל בני אדם להסתופף בצל סוכתם להינפש מפני החום, اي נמי כדי לשומר שדותיהם וגנותיהם וכרכיהם, אם כן איןנו ניכר שעשייתה לשם מצוה. لكن ציונו המוקם ב"ה לעשותה בתחלת ימות הקור והגשמיים בחודש תשרי, וגם הוא אחר אסיפת גורן ויקב, שאז אין צורך גם לשמור, וכך דרך כל בני אדם לצאת מסוכותיהם ולשבט בבתיהם, ועיין ניכר שישיבתנו בה היא לשם מצוה, כיועין במנורת המאור למהר"י אבוחב שלהי פרק קמ"ו, אלא שהוספת קצת נוף מדילוי העני:

ובטור אורח חיים סימן תרכ"ה כתוב זאת אליבא דמאן דאמר ענני כבוד ה'יו. וכיון שלשונו קרוב מאד לשון מנורת המאור, מסתברא כי היה לשניהם מקור משותף, אלא דהטור כתוב זאת אף למאן דאמר ענני כבוד. ומהר"י אבוחב כנראה סובר שענני כבוד התחלו בסוכות, כיועין מ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך וכך הוקשה לו זאת מדוע נצטווינו לעשות סוכה בתשרי אליבא דרבי אליעזר שהזכיר קודם דאית ליה ענני כבוד ה'יו, רק למאן דאמר סוכות ממש ה'יו:

נמצאנו למדים על כל פנים שהגשמי מוכראhim להתחילה ביום ה'ג הסוכות. שאלו היינו בטוחים שלא ירדו אז, אם כן לא יהא היכר שאנחנו יושבים בה לשם מצוה. ומזה הבינו הרמב"ם וסייעתו שלא שיק לומר שהגשמי או סימן קללה, זולת בתחלת ה'ג שאז נראה מכך כי חפץ בנו ה' חס ושלום:

ור"ל שעה או שעתים הראשונות, אי נמי לאידך גיסא אפילו ביום המחרת, וכן עיקר. וראיה לכך תמצא לקמן ד"ה ובמשנת. ובזה אין אנו צריכים להכנס ולדון אם סבירא ליה להרמב"ם כדעת הרא"ש, שבليلת ראשונה חובה לאכול בסוכה אפילו מי שמצטער מהגשמיים, כאשר נחלקו בזו הפוסקים, כיועין בהගחת הרמ"א לשלחן ערוך סימן תרל"ט סעיף ה', ובמאמר מרדיי שם סק"ו, ובמה שהעלית בזו בס"ד בשלחן ערוך המקוצר הלכות ישיבה סימן קט"ז סעיף ג'. ובודאי לא להנמ שינה הרמב"ם בלשונו שלא לכתוב הלשון הרגיל שהוא לילה ראשונה, וכמו שהוא לעיל מינה החתום במשנה ה', גבי מה שאמרו חכמים שאין קצבה לסעודות שחיבר אדם לאכול בסוכה, חוץ מלילי יום טוב ראשון בלבד, שם כתוב הרמב"ם עצמו שחכמים לומדים חמשה עשר דתשרי חמשה עשר דניסן, בשם שם אכילת מצה "בלילה הראשון" בלבד מצוה, ואחר כך אם רצה אוכל וכור' יענו"ש:

והאחים דלא נחתו לדקדוק זה, נחלקו בדעתו. יש שהבינו מדבריו בפירוש המשנה דלעיל, שחיבר לאכול בלילה הראשונה בסוכה אף שיורדים גשמיים, וכך הוא סימן קללה. שאלו היה פטור מדין אנוס,מאי קללה אילא. ויש שהבינו להיפך, שאם היה חייב, לא היה קללה, שהרי מקיים מצוה, ואדרבה סימן ברכה הוא שהקב"ה רוצה להרבות שכרו שקיימנה מתוך צער. כיועין באוצר מפרשי התלמוד על מסכת סוכה דף תתקע"ח, ובהערות וביאורים על פירוש המשנה להרמב"ם שם הוצאת מכון המאור דף תמן ג' אות מ"ה. ועיין עוד بما שנכתב בס"ד לקמן ד"ה זכינו:

ג) ונראה לענ"ד הרמב"ם אוזיל לשיטתו, דנקית כרבי עקיבא בסוכה דף יא:

מאתנו, והוא שילב אותם יחד כדרךו. והמושcia לאור מדרש הגדול, לא מצא את מקור המאמרים שהביא כאן, שם ממשנת רבוי אליעזר לנזכר לעיל, כמו שציין שם בהערות ג' ו' י' י"ב. ובהערה י' כתוב כי תיבות מלמד שירידת גשמיים בתחילת החג וכיו' הם דברי סיכום של בעל מדרש הגדול עצמו יעוויזו. ואף שאין להוציא את זה מכל אפשרות, ולפי זה אדרבא י"ל שדברי הרמב"ם בפירוש המשנה דלעיל גם הם היו לו לבעל מדרש הגדול לעוזר ולמקור, מכל מקום לענין' לא נהירא. וכענין זה מצינו אמר חז"ל שנמצא במדרשי הגדול, שהוא היה כבר גם לפני הרמב"ם, וממנו מצא חז"ק לשיטתו שמצוות ספירת העומר נוהגת מן התורה גם כשהאין מקדש, וכן שביארנו בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת ראה על פסוק שבעה שבועות תספר לך:

ד"ה והמאמר יעוש"ב:

וממאמר זהaicא למליף נמי דכשם שסוף הרגל הוא לילו ויומו של שמיני עצרת, שהרי אין יושבים בסוכה מתחילה הלילה, ועיין עוד מ"ש על זה בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת אמר על פסוק ושמחתם לפני י"י אלהיכם שבעת ימים ד"ה ומциינו, ובפרשת ראה על פסוק והיית אך שמח ד"ה הילך. כמו כן תחילת החג הוא לילו וגם יומו, כמו שצידדנו בס"ד לעיל ד"ה אמן. ולענין הימים שבינתיים, מסתברא שנשאר לדבר האמור לעיל ד"ה נמצא, שאינם לא סימן קלה ולא סימן ברכה, כי הם מוכרים. ורבינו יהושע שאמר שאינם סימן ברכה, אף שרבי אליעזר שאמר להזכיר הוא כבר מיום טוב ראשון, דהיינו מהמוסף (כיעוין שם בפרקא קמא דתענית משנה ב'), האחרון מזכיר והראשון אינו מזכיר), וזה עדין הם סימן קלה לדברינו אליבא הרמב"ם, ובשלמה להגאוןם ורבינו אפרים שرك בלילה הם סימן קלה.aicא למימר Dunnkt הכי משום רוב ימי החג, דהיינו מיום שני

ד) ובמשנת רבוי אליעזר דף ק' [ובנדפס מחדש בירושלם התשש"ה, בדף ע"ב] מחדש בירושלם פרשת אמרור דף תרנ"ז על פסוק ולקחתם לכמם ביום הראשון (ויקרא כ"ג, מ') איתא, ראשון לירידת גשמיים. מלמד שהיו ראויים הגשמיים מתחילת החג, כשם שmpsיקים להם מתחילה הפסה [דהינו שmpsיקים אמרת משיב הרוח ומוריד הגשם מיום טוב ראשון דפסח. יב"ז]. אלא מפני כבוד ישראל שלא להטריה עליהם בירידתם בבית המקדש ביום החג [מכאן ואילך, ליתא במשנת רבוי אליעזר, רק במדרשי הגדול, ועיין לקמן]. ועוד מפני ביטול ישיבת הסוכה, אין זוכרים את הגשמיים אלא בסוף החג. היינו דתנן מושלו משל למה הדבר דומה לעבד שבא למזוג וכו'. מלמד שירידת גשמיים מתחילת החג, סימן רע הוא. ובסוף (הרגל) [נ"א החג], סימן טוב הוא ע"כ. [ומאו הוא זמן טוב לירידת גשמיים. ומה שאין מתחילה לומר משיב הרוח ומוריד הגשם, זולת מתפילה נוספת, איןו אלא משום שבזמןם לא היו כל הקהל מצויים בלילה בבית הכנסת וכו' זולת מתפילה נוספת, כדאיתא בירושלמי ריש מס' תענית, והעלوها רבוותא קמאי ובתראי.]

מהשתא מסתברא כי מכאן הוא מקורות של הרמב"ם. וכదאשכחן כיוצא בזה שמקור דבריו בעניין חסידי אומת העולם, הוא ממשנת רבוי אליעזר, וכמ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת ואתחנן על פסוק לא מרובכם מכל העמים חזק י"י בכם ויבחר בכם ד"ה והשתא. והגם דבמשנת רבוי אליעזר שלפנינו, ליתה המשך לשון זה מתיבת ועוד, וכמצווין לעיל, מכל מקום אפשר שהיה זה במשנת רבוי אליעזר שלפנוי בעל מדרש הגדול, וכנראה מהמשך דבריו שם, אשר מה מועתקים גם כן ממשנת רבוי אליעזר שם, כאשר יראה המעיין. ואם לאו, על כל פנים הדעת נותרת שהיו דברים אלו לפניו באחד משאר ספרי חז"ל שנאבדו

בושא בלילה הראשון של החג גם כshawmim yoredim. ומילא נשר לנו סתימת דבריו בחיבורו שאין חילוק, אלא גם אז פטור מדין מצטער, כדעת מרן השלחן עורך. וכמ"ש המאמר מררכי בסימן תרל"ט סק"ו ד"ה והנה, דהכי נמי משמע מדברי הרמב"ם בפרק ו' מסוכה ומדבריו שאר פוסקים שלא חילקו בירידת גשמיין בין לילה ראשון לשאר ימים דסבירא فهو כהרשב"א דפטור יעוז". וביום טוב אחרון שהוא שמיני עצרת, הגשמיים הם סימן ברכה. ובשת הימים שבנתיים, אין לא קללה ולא ברכה. יצו ה' אתנו את הברכה, ויהי רצון שלא ניכשל בדבר ההלכה:

ואילך, שאז אינם סימן קללה ולא סימן ברכה וכך שבירנו בס"ד:

וזובינו שלילית למצוא מקורה הראשון של הרמב"ם שדוקא בתחילת החג הוא סימן קללה, ממאמר חז"ל מפורש במדרש משנת רבוי אליעזר שהזוכרנו, שהוא בנו של רבוי יוסי הגלילי, אי נמי אחד מספריו חז"ל שהיו גם לפני בעל מדרש הגדול. ומהז דיביק הרמב"ם גם כן תחילת החג ולא דוקא ללילה הראשון. וממנו יתבאר לנו שהכוונה ללילה ויום הראשונים, ולא רק בלילה הראשון וכך שהבינו הרבה אחרוניים. ומילא ברור שאין שום הוכחה לדברי הרמב"ם שסובר כי חובה לאכול